

Bibliotheca Rhetorum

In Quo Orationes Sacrae, & Panegyricae

Le Jay, Gabriel François

Ingolstadij, 1726

Galliam magnum habere in seipsa adversùs quoscunque casus subsidium.
Oratio IX.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71028](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-71028)

GALLIAM

MAGNUM HABERE IN SEIPSA
ADVERSUS QUOSCUMQUE CASUS

SUBSIDIUM.

Oratio scripta, & habenda sub finem Anni
M. DCC. IX.

*Nisi serviendum fuisset diffidentie quo-
rumdam hominum, qui, Rebus Gallicis,
eo tempore, minus ex voto fluentibus,
ne ullam quidem spei bona partem ad-
mitterent.*

ORATIO IX.

Solennis illa vox est, non ad vanam inanemque
Gallici nominis elata commendationem, sed
communi populorum omnium suffragio con-
firmata, illud esse Galliae fatum, ut à nemine vinci
possit, nisi à se ipsâ. Nam cùm propter tacitam lau-
dis æmulationem gravissimis omnium ætatum me-
moriâ tentata fuerit oppugnationibus, & summum
rerum suarum in discrimen adducta; non modò
non succubuit illa periculis, aut aliquod splendoris
sui detrimentum experta est; sed novum è dam-
nis suis robur, majus gloriæ incrementum semper
accepit.

Tamen quid esse dicam, Auditores, aut quo
designem nomine meticulosorum quorumdam ho-
minum diffidentiam; qui delapsam è summo feli-
citatis

citatis pariter ac dignitatis apice Galliam nostram ita mentiuntur, ut resurgere denuò, & pristinum gloriæ fastigium affectare non possit? Egōne ad propulsandum, quod infertur nomini nostro dedecus, abutar illius loci magnificentiā, qui rerum nostrarum decore toties personuit; & sentientem æquiū de Gallicæ gentis præstantiā confessum hunc celeberrimum inauditis ad hunc diem vindiciū fatigandum putem?

An, quod olim Græcum Oratorem fecisse legimus, cùm populum Atheniensem instantis ad portas Philippi metu perculsum argueret, juberētque avi-
tæ virtutis meminisse; idem ego in causâ tam di-
spari renovare aggrediar; & Gallos non avitæ mo-
dò, sed & suæ ipsorum virtutis ac confidentiæ im-
memores exstimum? Quād durum esse nobis
debet atque asperum, quibus nihil præter laureas
ac triumphos contigit ex hoc loco gratulari, com-
modare vocem hodie recreandis fuscitandisque
diffidentium hominum animis, & extremum hunc
fortè opellæ qualiscumque nostræ labore tam
alieno à nostrâ consuetudine atque indole argumen-
to impendere?

Quanquam serviamus tempori, Auditores, &
quoniam ita res videtur postulare, arguamus metus
injustos ac degeneres, & Galliam ab opprobrio
vindicemus. Veniet tempus illud, cùm feliciorem
naçti campum, qui perorandi munere deinceps de-
fugentur, tristissimam hodierni temporis penuriam
lætissimā rerum ubertate ac copiā compensabunt.
Nos interim neque levis fructus, neque penitenda
laboris merces consequetur; si, ad sustentandos
fati melioris expectatione Gallorum animos, id
evincere liceat, quod proposuimus Orationis argu-
mentum: Galliam magnum habere in se ipsâ ad-
versus quoscumque casus subsidium.

Tria sunt, Auditores, quæ meticulosos homines angunt in primis ac torquent. Aliunt imminere hostes Galliæ finibus, & in ipsa regni viscera impetum minitari. Addunt eandem premi annonæ caritate, & opum indigentia. Denique clamant extidisse illam ab eâ gloriæ famâ, quâ per universos Europæ populos fruebatur. Hinc graves metus, hinc perennes querelæ, hinc tristia quædam omina, quæ pavidas mentes percellunt. Ergo nihil offert deinceps Gallia, quod & amoveat metus, & compescat querelas, & funesta, quæ jactantur, omina depellat? Sic est Gallia ab omni subsidio destituta, ut neque coërcere hostium impetus, neque sublevare penuriam, neque pristinum tueri gloriæ splendorem possit?

Atqui ego contendô, Auditores, neque vereor, ne quis vestrûm mihi fidem deroget, tantum esse in unâ Galliâ subsidii, ut, vel si ad eas redacta esset angustias, quas homines boni comminiscuntur, his medendo incommodis ipsa sufficiat.

Habet illa nimirum in fortitudine militum & Ducum experientiâ, unde vim hostium infringat, hoc Primum. Habet in ubertate soli & privatorum opibus, unde copiam restituat & abundantiam: hoc Alterum. Habet in Religione suâ ac pietate, unde pristinum gloriæ decus tueatur ac conservet; hoc Postremum. Itaque quantum & quâm multiplex adversus quoscumque casus, cùm à militibus pariter ac Ducibus, tum ab ubertate soli privatorumque divitiis, tum ab insito toti genti Religionis ac pietatis studio Gallia, quasi suo ipsius è sinu pariat subsidium; triplici Orationis parte demonstrabo; quæ, dum pro viribus exequor, quæso vos, Auditores, pro vestrâ humanitate dicentem sublevate.

I. PARS.

I. PARS.

Non fuit ea semper Galliæ felicitas, ut perenni rerum ex voto fluentium serie frueretur; neque tam constanter metuendam se se gloriæ suæ æmulis exhibuit, nihil ut ab iisdem vicissim haberet identidem pertimescendum. Námque híc refricare liceat vel ingratam temporum illorum memoriam, cùm graves fortunæ reflantis æstus experta in extium vergeret propior, neque tam pro tuendis suis finibus, aut partis armorum gloriâ monumentis, quâm pro aris ipsis ac focis ab hostium injuriâ vindicandis certaret. Saltem eruditæ istâ recordatione temporum discent timidi plus æquo Nepotes, quale suis in Majoribus Gallia præsidium habuerit.

Vidit illa mortuo Carolo VI. Francorum Regis suis in penetralibus triumphantem, & in urbe regni primariâ exterum Regem inauguratum, ad reliquum totius imperii principatum convolare. Is, posthabitæ inquietæ Britanniæ litoribus, ostentabat se se Gallico in folio, & populorum votis in Regem acceptus ita devinxerat animos, ut oblitos, quid legitimo Principi deberent, nec mutatæ conditionis pœniteret, nec suam in alienum aut fidem, aut obsequium, aut pietatem desiderari paterentur.

Parebat Anglo Normannia; exceperat jugum Picardia; vietorem agnoverat Campania; Cenomanensis ager ultrò serviebat; Aquitania denique penè integrâ novi Regis in nomen legesque jura verat. Quin etiam adjiciebant animos, hinc Dux Burgundionum Galliæ apertus hostis, inde Aremoricæ Dux tanto metuendus magis, quantò peritior simulandi artifex audiebat. Interim Carolus VII. qui patri successerat, sibi relictus uni, & recenti ad Vernolium attritus clade vix paucas ultra Ligerim

pro-

provincias numerabat tanquam suas. Huic nec milites præstò erant, quos in hostem duceret, nec in promptu pecunia, quâ aleret exercitum, nec Proceres, quorum in fide conquiesceret. Tamen propositum urgebat Anglus, & rebus prosperis ferox numerosissimo exercitu Aurelias, unicam consiliis suis moram, unum infortunati Regis propugnaculum, obsidebat.

Quid ageret Carolus tam luctuosas inter angustias omni præsidio destitutus, & in reducto Tironensis tractus oppidulo tristissimum Galliæ fatum expectans? An cedendum putet duris temporibus, & regni partem permittat Victori, reliquam ab ejusdem injuriâ ut vindicet? Verùm Anglus nec justas, nec dignas majestate regiâ conditiones offerbat. An remotum in asylum confugiat, ubi se tutetur? Restabat quidem Provincia Lugdunensis intacta: et neque commigranti viaticum, neque pares resistendo vires supperebant. An succurrat demum laborantibus Aureliis? audax facinus & necessarium; at tentatum frustra non semel & contra morem gentis infeliciter.

Ergo peribit funditus res Gallica? ergo nullum in fortitudine militum, in Ducum experientia subisdium inveniet? Quanquam quid loquor? Tot inter infelicitis Galliæ nebulas ecce Dunensis Comes stirps Longavillæ Domus quasi sol novus exurgit! ecce comitem sibi magnique facinoris adjutorem Santralium obseffis apportat. Parùm erat laborantibus Aureliis auxili quidpiam humanitus advenire, nisi etiam divinitus accederet. Venit in partem operis Puella Dux mutanti Galliæ submissa Divis auctoribus, quos imperii custodes ac præsides reveremur. His Ducibus quanta rerum & fortunæ commutatio! sentit Anglus impetum, miratur, subitam fati conversionem, multiplicem Gallorum eruptionem non sustinet. Quid multa? sibi timere vicissim,

vicissim, qui tandem metum fecerat, rebus diffidere, obfitionem solvere, terga vertere, cædi, fugari, spoliari omnibus provinciis, quas vel invaserat perperam, vel jure suo retinebat; ac nihil præter turpe dedecus & ignominiosam fugam in Angliam reportare: triste quidem ac salubre, si quid gens illa saperet, documentum; esse Galliam infelicitas instar scopuli, ad quem Anglica vis illidat miserabiliter, & fatale seriūs ocyūs naufragium patiatur.

Agite, viri meticulosi; eone tandem venimus, ut luctuosa Caroli VI. aut VII. tempora experiamur? An in medio Galliæ sive dominatur hostis? an regni partem occupat? an Regum nostrorum patrimonium restrinxit? an certamus hodie protuendis focus ac mœnibus? an nulla restant ex omni parte victoriarum nostrarum monumenta? Nam quod reciderunt ad hoc usque tempus fœderatorum hostium consilia? quid fecerunt tot populi, qui se fecisse nihil credunt ipsis, nisi nostras expilent provincias, & tristia passim invidiae furorisque sui trophæa erigant?

Quanquam durum est id ipsum licuisse hosti, quod fecit; durum est creptum nobis fuisse quidquam, quod virtute partum, emptum victoriis, felicitate quodammodo mancipatum videbatur? Sic ita sanè: ergo succisa spes omnis, nec ullus ad sortem meliorem aditus relinquitur? erit illa tam perpetua gentis nostræ calamitas, ut vincere Fortunæ ludibrium, atque damna sarcire non valeat? nullum ad eam rem Gallorum militum fortitudo, nullum spondet Ducum experientia adjumentum? Ergo Nepotes à Majorum virtute degeneravimus? ergo militiæ rudes sumus, imperiti disciplinæ, & molli ex otio ad tractandas res bellicas traducti? Scilicet non iidem illi sumus, quos paucos ante annos tam sèpè reveritus hostis est clavis auctores suæ?

quos

quos Europa vidi ubique victores, quos orbis universus fatorum arbitros suspexit; quorum periculis ac laboribus suam tranquillitatem Gallia, suam nomen Gallicum gloriam, Ludovicus Magnus rerum gestarum magnitudinem debuit? Non iudicem illi sumus, quibus nihil erat tam invium, tam intentatum, quod non aggredieremur confidenter, virilius exequemur? quibus certare, idem erat ac vincere. Nam cur Galli milites nunc forent tam dissimiles sui, tam mutati in alios homines, tam insitae innataeque virtutis oblii? Sed omittamus quae vetera sunt, & ex hoc praesenti anno Gallici militis fortitudinem aestimemus. Nihil affingam ego praeter verum, nihil ambitiosius loquar ad pompam, nihil quod non palam & in confesso sit apud omnes, praedicabo.

Testes vos appello, quotquot estis; non certum nuper in Alsaciâ viriliter, aut non patuit omnium oculis Gallici militis vis ac robur Rumerensem ad pugnam, ubi tam audacter provocatus hostis, tam impugnatus validè, tam constanter ad interencionem pressus ac fugatus; ut ex octo milibus hominum, qui Mercio Duce convolabant ad victoriam, omnes aut cæsi, aut capti, aut submersi aqua perierint; vix è communis clade reversis ad suos paucis, qui tristem sociorum cladem nuncierent? Tamen conflatus erat exercitus ille victus ad Rhenum, partim ex Hungaris ferocibus, partim ex Equitibus illis cataphractis, qui nec cedere, nec vinci, si quid Germanis creditur, didicerunt. Erant nunc, & quid de militum nostrorum fortitudine sentiant ipsi, dissimulent, quantum volent; erepta certè profligatis hostibus vexilla, actus in prædam universus tot copiarum apparatus, ipsa Mercii supellex fugienti rapta sat eloquentur.

Quid repressum eadem virtute dicam hostem ad

ad Brigantium, dum in Delphinatum molitur aditus, & Dillonis aut fallere solertiam, aut illudere fortitudini confidit? Quid lacestum loquar exutumque castris ad Girundam, & salubri fugâ salutem coactum querere, quam in sustinendâ militis audaciâ non invenisset? quid Anchium memorem in Flandiâ Duce Nangio, quid Varnetonense oppidum ab Artagnano tam celeriter armatâ manu occupatum, ut, qui liberandis obsecris veniebant, æquata jam solo mœnia didicerint? Omitio dicere quâm sæpè levioribus in pugnis se se Gallica virtus erexerit; quoties æstate totâ incursum acriter in pabulatores, & magnâ eorum strages edita; quâm nullis omnino in locis certatum utrinque sit, ubi non extet aliquid Gallicæ virtutis monumentum.

At quid dicemus, Auditores, de recenti illâ tamque cruentâ ac pertinaci pugnâ, cuius Hannoniæ campi testes exstitere? In quâ merito dubites, utra pars victrix fuerit, an victa; cuius gloriam, vel si hostis sibi vindicet, rursum tam cardo vincere abnuerit; quâm non alio nomine suam illi satentur, nisi quod ipsiis cumulatas inter suorum moles pernoctare licuerit. Pugnam dico illam, quæ tumidos hostis superbi fastus repressit; quæ depulit errorem illum, ut crederet, langescere Gallorum in animis priscam virtutem, cui impunè posset illudi: quæ vel ab invitis consciam hanc veri vocem extorxit. *Gallos hodie vidimus ac sensimus.* Etenim ubi Gallicæ virtutis specimen editum illustrius est?

Jam permixtus Anglo Batavóque Germanus explosis bellici tormenti fulminibus sibi fecerat aciem in nostram aditum, victoriæ lœtum omen ominatus. At ubi mortem pro victoriâ, pro trophæo naclus tumulum excidere spe suâ se videt, reddit copiis auctus retentibus, & majori cum furore non exitu feliciori certamen redintegrat; sdeo crescit

crescit vicissim Gallo militi vis & audacia, & nullus cædendi maestandique finis, aut modus est! Piget hostem sui dedecoris; instat nihilo segnius iterum atque iterum; verum dum ulcisci cladem ambit, suorum stragem auget ac cædem. Jam nobis pro vallo fiunt projecta miserabilem in modum & acer- vatim congesta hostium cadavera; & inter morientium gemitus ac desperantium iras pugnamus. Tamen neque victis ac corruentibus abest furor aut vindictæ cupidio; adhuc enses in manibus, in oculis spirantes minæ, in vultu mixta dolore ferocitas! Interim improviso saucius vulnera victoriae subtraheris, Villarti, & diu multumque luctatus cum dolore, defectis viribus pugnâ eriperis, ac tecum pariter tuis pugnæ ardor eripitur. Atque, ut eras idem arbiter atque incensor victoriae, te absente factum est, ut non vinceremus, at militum nostrorum fortitudine atque militari obedientiâ praestitum, ne vinceremur.

Ex hac militum nostrorum alacritate Ducum ipsorum experientiam ac virtutem aestimare. Subdorari prudenter consilia hostium, eadem sapienter antevertere, impugnare divisum solerter, quem sustinere collectum non poteras, fuit hoc militaris scientiæ facinus eximium, Burghæ; qui sic illexisti Mercium ad certamen, antequam Sabaudicis legionibus jungeretur, ut, dum Germanici Imperii florrem ac robur tuâ virtute profligares, Alsatiam & Liberum Comitatum, quo geminum exercitum irrupturum esse praesenseris, tuâ prudentiâ tuerere: dignus profecto, quem Ludovicus Torquatae usque militiæ decoraret insignibus, atque hoc virtutis ac prudentiæ tuæ præmio præludere ad maja videretur.

Neque te prætermittam, Noalli, paternæ cum fortitudinis, tum experientiæ tam diligens æmulator; qui nuper trajecto per intricatas & inexplicabiles

biles vias exercitu, periculi securum hostem tam feliciter suis in castris oppressisti; ut relicta supellectili, nec sumptu ad fugæ apparatum morâ, suam equorum velocitati salutem credere cogeretur.

Neque vos filebo pariter, Artagnane, Bezonsi; Te quidem, qui repentino Varnetonensi excidio cæteris ad rem fortiter totâ æstate gerendam quasi vexillum sustulisti: Te verò, qui suspicatus sagaciter in Hispaniâ fallaciam ac dolum, Gallum militem ab imminenti clade tervaveris. At non levem editæ jam alias multis in locis fortitudinis, atque industria mercedem ambo recepistis, quos Ludovicus Marecallorum in ordinem transcripsit.

Verum enim verò inter celebrandos gentis nostræ Duces quâm novo, quâm insolito fulgore percellor. Inter has Galliæ nostræ tenebras, quas quidam præter cæteros, si Superis placet, oculati deprehendunt, geminum sydus elucet; quorum alterum altero splendidius ne sit, an præsentius, non facile dixerim. Villartium dico, Auditores, ac Bufflerum, quos appellasse, laudasse est, tantum in utriusque cùm fortitudine tum experientiâ præsidium Gallia & adfuisse sensit, & adfuturum deinceps pollicetur. Bufflerus vigil & erectus, somni impatiens ac quietis; Villartius tranquillus ac quietus, etiam inter arma ludos celebrabit. Illum ubique præsentem cerneret; hunc præsentem credideris, vel cùm absuerit longius. Ille magnum quid meditans semper & in eo totus vel hosti struit insidias, vel ab eodem stridas eludit; hic nunquam lætior & magis expers curarum, quâm dum grande quidpiam molitur ac perficit. Sensit in Bufflero Gallia nihil esse limitibus suis pertimescendum; sensit hostis in Villartio vel suis penetralibus omnia esse meuenda. Si arceridus hostis, si sustinendus gravis impetus, habes in Altero firmissimum pro-

Gg pugna-

pugnaculum, quod nulla vis evertat, aut frangat; si laceffendus idem aut impugnandus, habes in Altero, qui nihil invium putet, nihil inaccessum patiatur. Ille vinci nescius; hic certus vincere. Ille tutamen; hic decus. Ille Galliae Clypeus; hic Ensis. Bufflerus servasset nobis Insulas, si contra vim solam obsidentium certandum habuisset: Villartius cumulatam ex omni parte laudem in Flandriâ regulisset, nisi convolantem ad victoriam vulneris acerbitas retardasset. Quanquam perennes tibi gratias, ô Deus, qui alterum ex periculosâ defensione incolumem, alterum è cruento vulnere sospitem in dubia Galliae tempora servaveris.

Haec tenus quantum Gallia adversus ingruentes hostes tum in fortitudine militum, tum in Ducum experientia præsidium habeat, demonstravimus: nunc quale subsidii genus adversus annonæ caritatem & divitiarum penuriam ex ubertate soli & privatorum opibus expectet, excutiamus.

II. PARS.

Habet hoc publica calamitas, Auditores, numquam ut illius sensus acrior esse soleat, quam cum ad res privatas pertinet. Eversiones urbium, provinciarum excidia, regnorum conversiones, fatalem armorum aleam nemo ferè doleat, cui tam leviosa detimenta nihil incommodi pepererint. At si communis mali partem aliquam in singulos refundi contigerit, jam id ipsum, quod ferebatur æquius, incipit intolerandum videri. Quare tanto minus mirum & insolens videri debeat, esse hodie tam multos, qui de caritate annonæ, & opum penuriam conquerantur, quanto pauciores invenire sit, qui se ab istâ temporum difficultate præstare incolumes possint.

Tamen quid querimur tanquam proprium Galliæ nostræ malum, quod non modò cæteris Europa

ropæ populis non parcit, sed in eosdem sævit acerbiius? Agite; qui penuriaz illius, quam patimur, auctores arguuntur atque artifices; an illis ita prævisum est, ut de acerbitate temporum nihil expostulent? An eorum agris indulxit hyems mitior? an avari agricultæ votis & expectationi respondit? an, quam dolemus esse apud nos tam raram, pecunia ipsa sic apud eos abundat, ut indigentæ nostræ insultent? sed leve est illud miseris solatium, quod miseriæ suæ socios habeant. Ergo scrutemur præsentius aliquod calamitatis nostræ solatium, nec aliunde quam ex ipsâmet Galliâ eruamus. Interim vos ignoscite, Auditores, si retractare rursum videar iniquiora quædam Annalium nostrorum tempora, quibus Galliâ graviores multo annonæ pariter opumque angustias experta est.

Quam fatalis hic fuit, quam luctuosus Galliæ dies, quo Franciscus I. tentatâ infeliciter recuperandâ Mediolanensis Ducatûs aleâ, cæsoque ad Ticinum Gallico exercitu, vietus ipse captusque Madritum traheretur, & suam tristissimis fatis Galliam relinqueret! Etenim ad illam desolati imperii orbitatem quanta rerum calamitas accedebat! Exhaustum bellis prioribus ærarium, accisæ populorum opes, Regni ordines universi, qui immensos sumptus funestissimæ expeditioni impenderant, crudeles inter angustias versabantur. Quin & supremus maiorum omnium cumulus hic fuit, ut sæviret hoc anno totâ Galliâ hyems atrox & exitiosa, quæ vitiatis ad radices ipsas maceratissque segetibus, miserrimam in omnes provincias famem induxerat.

Sed quid ego hæc persequor, dum amores suos ac delicias mœrens Aula, afflcta civitas parentem optimum, tota Gallia tuissimum rerum sua- rum columen requirebat, & duriorum cæteris ærumnis Regis fortissimi ferebat absentiam? At unde in communi Populorum inopiâ Galli erue-

rent auri satis & argenti, ad satiandam incredibilem ambitiosi Principis avaritiam, quam nobilissimæ ac pinguissimæ Imperii nostri provinciæ non explorerent? Quanquam ignoscendum Carolo V. Auditores, qui pulchrè nosset, quantum haberet apud se pignus, & quanto à nobis poneretur in loco. Sciebat non satis grandi redimi eum prelio posse, qui pretium omne excederet. Neque vero avaros vel in paupertate suâ Gallos Franciscus agnoscit: ac licet rerum domini, absente Rege, neque gratiros forent apud populos, neque ea committerent, quibus amorem ac benevolentiam mererentur; vicit tamen sincera in Regem pietas similitates & odia, & vices centenis aureorum millibus Principis optimi libertas redempta est. Quis in eâ rerum omnium penuriâ credidisset tantum erui posse ex privatorum opibus subsidium? At non iis se continuit finibus populorum liberalitas; Redditus suis regnóque Franciscus sensit ex ipsâ indigentia crescere abundantiam, & novis auctus ex insperato præsidiis ita cœpit invalescere, ut, & ad renovandum bellum acriùs quam ante, & ad coërcendam rivalis sui ambitionem paratior accederet.

Sed, ô rerum vices ambiguas, Deus immortalis! quibus amicam gentem periculis identidem objicis; quibus æruminarum modis eandem exerves & probas! Ecce jam non frigoris inimica vis, ut ante, sed æstus importuni per quinquennium perennitas tristius prioribus malis calamitatis genus per universas Galliæ provincias importat. Regnabat æstas una, neque aliam toto anno tempestatum vicissitudinem agnosceres, nisi quam dierum inæqualitas efficeret. Hinc terra perpetuis incensa caloribus, qui nec quiescere illam sinerent, nec darent locum coquendis succis vitalibus, quos premere hyems aliquandiu & compescere debuisset, viriliter ante tempus contra nativam indolem, & steriles

riiles herbas producere. Hinc arbores, foliis cadentibus, pullulare statim flores in præposteros, quos nulli fructus sequerentur. Hinc procreari intra terræ viscera vermium ac belluarum repentina vis & copia, quæ vix ortum germen è semine depascerent. Uno verbo hinc iævire omnium ubique agrorum sterilitas, tanto gravior, quanto longior!

Nolite existimare, Auditores, hæc comparata fuisse à me diligentius ad consolandam aut mitigandam hodierni temporis acerbitatem. Nihil hic loquor non exaratum publicis Literis, nihil Scriptorum nostrorum fide non confirmatum. Vidisses dominante in agris fame infinitam miserorum multitudinem ex pagis, ex oppidulis inundare urbes, obsidere domos, opplere vicos ac plateas, & à civibus frustra precari calamitatis suæ solatium, quod ipsi ferre sibi non possent. Alii pallore longo ac pedore obsiti, lividis & mediâ jam in morte natantibus oculis, circuire passim compita, & gemitibus ac lamentis omnia latè loca personare. Alii torridâ macie luridi, mortuis cadaveribus, quæm vivis corporibus propiores horrorem ubique ac metum geminare; alii ab inficetis dapibus & inusitatis ante hunc diem cibis tumidi, exangues per artus tetram obviis & plenam noxiâ contagie animam afflare. Alii, quos ægri ac vacillantes pedes non ferrent, humi jacere languidi, & mortem inter ac vitam luctari. Alii quibus difficultius erat vivere, quæm perire, in funereō illo mortis vitæque confinio, id ipsum dolere, quod nec vivere liceret, nec mori.

Quid pueros dicam matrum inter ubera mammam appetentes pro lacte saniem ac sanguinem, pro vita mortem exsugere? quid matres ipsas defixis miserabiliter in infantes oculis contabescere luctu, & inter funereos sobolis amplexus animam

Gg 3

ex-

exspirare? Quid exortam loquar è contagio cada-
verum grassantémque per populos fœdam luem at-
que pestilentiam, quæ, cùm nullum à medentibus
levamen pateretur, certam contaminato spiritu
mortem afferebat.

Hac vetera sunt, Auditores; fuerunt hæc mi-
sera quidem nec deploranda satis, regnante Fran-
cisco I. tempora, quibus sic exhaustam omnibus
adjumentis Galliam suisse diceres, nihil ut deinceps
posse videretur, quām laboriosam deflere egesta-
tem. Quid si in istâ rerum calamitate profuderit
illa nihilominus è sinu suo divitiarum satis, unde
Rex optimus duos liberaret filios, quos paternæ
fidei obsides Carolus V. apud se retinebat? quid
si numerosis terrâ marique exercitibus metuen-
dum Principibus æmulis Franciscum ostentari?
Quid si nunquam Aula florentior aut magnificen-
tior, quām regnante Francisco I. visa sit. Testan-
tur hodiéque tot superba monumenta, tot regiæ
ædificiorum moles, tam profusa in literatos homi-
nes liberalitas temporum illorum copiam & abun-
dantiam; &, cùm nullis impensarum sumptibus
Princeps munificentissimus parceret, non modò
non exausit, aut alieno ære regium obligavit æra-
rium, sed refertum opibus moriens cumulatimque
successoribus transmisit. Tamen his temporibus,
Auditores, nondum habebat Gallia cum Peruanis
Mexicanisque aut affinitatem, aut commercium;
neque aureis ex fodiis uberiorem ipsis etiam do-
minis fructum ferre didicerat.

Hinc existimare per me licet, num locus esse
debeat querelis illis gravioribus, quas annonæ cari-
tas hoc anno suscitavit? Num tam accisa, tam de-
plorata videatur Galliæ conditio, ut nulla fati me-
lioris expectatio affulgeat. At enim peccavit hic
annus, inusitata quædam acerbitas hyemis & diu-
turna frigoris malignitas miseram in agros sterili-
tatem

tatem invexit. Emortuæ passim arbores, rei frumentariæ penuria durissimæ temporis etiamnum admonent, & ingratam quotidie memoriam reflicant. Durum id quidem, Auditores, at itâne serpsit hoc malum, nullas ut contagis expertes provincias reliquerit. Testis Aremorica & Andegavensis regio, testis inferior Normannia, testis Sueffionensis ager tractusque Carnutensis, ubi alendæ toti Galliæ par frugum copia succrevit.

Sed esto; fuerit communis ubique sterilitas: an continua tot annorum ubertas ac copia nihil ad mitigandam unius anni egestatem contulit? an hic ipse annus fuit ex omni parte tam sterilis, tam infructuosus, ut Hyemis unius vitium, Veris, Æstatis, Autumnique benignitas non correxerit? Nam ubi tandem tellus non reddidit cum fœnore, quod per breve tempus negaverat? quibus non aperuit illa sinum divitem, & nativæ fœcunditatis specimen non dedit? Dices pœnituisse illam suæ contra naturam atque indolem tarditatis, & ad recreandam, quam fecisse videbatur, ægritudinem fœcundum ubique peccus concusssisse.

Hic ego parcam provocare vos ad recentem præteriorum temporum memoriam; non jubebo vos meminisse, ut ante annos aliquot, cùm iterilis & infructuosa messis spem Galliæ fefellisset, exorta repente frugum omnis generis, ac fructuum copia tantam quocumque locorum intulerit ubertatem, quantam lætæ fœcunditatis diuturnitas afferre potuisset. Verum hoc unum velim circumspicere vos, quâm bonasubique frugiferæ Cereris in proximam æstatem Gallicum solum spes jam faciat. Interrogate eos qui veniunt ex agro, ut commissum terræ visceribus semen exoriatur feliciter ac pululat! ut omnis arbor ad profundendos uberes fructus jam parata, increpare morantes Zephyros videatur; ut ipsa corpora vividum in se nescio quid.

Gg 4 &

& uberioris anni felix augurium quodammodo
präsentiant! Non iugratum nos Galli aut avarum
aramus solum; habet hoc tellus nostra supra reli-
quos regionum tractus singulare, ut alienis opibus
non egeat, neque suis tantum sufficiat incolis, sed
ad alendam ditandamque exterorum inopiam nata
sit. Atque utinam, qui exercent illam atque exco-
lunt, ipsi minus ingrati, & avari minus invenirentur,
posset illa quiescere identidem, & sine cuiusquam
damno tantisper otari.

Verum aequiores debent videri qui rem Num-
mariam in Gallia periisse clamant, nec spem resti-
tuendæ illius affulgere. Evidem quis neget, Au-
ditores, esse hanc fatalem armorum aleam, ut gra-
vissimis sumptibus obnoxia sint, tamque publicæ
opes ac privatæ decrescere soleant, quam diutu-
na belli ipsius pertinacia est. Tamen si vel ipsis
Franciici I. temporibus, quibus regiæ pariter ac
privatorum opes tam luctuoso fuisset loco Historici
nostræ testantur, nihil Galliæ defuit, vel ad resar-
ciendas graves ruinas, vel ad tuendum Regni Re-
gisque splendorem; existimabimus iisdem illam
præsidiis esse nunc destituendam? Ne faciamus
hanc ætati nostræ contumeliam, Auditores, ut vel
calamitosior vel pejor prioribus fæculis habeatur.
Nihil nos sumus ab antiquâ virtute degeneres, &
quæ Majores nostros difficillimis in rebus opum,
fortunarum, sui ipsis prodigos sensit Gallia,
similes in Nepotibus sensus, par studium, easdem
voluntates experietur. Prodibunt tandem, qua-
cumque parte defossæ lateant, opes illæ quas popu-
lorum securitas, regni salus, amor & gloria Princi-
pis ibi vindicant. Erumpet natum veluti repente
telluris è visceribus Aurum & Argentum, & in publi-
ca cominoda liberaliter profundetur, Vincet inopia
metum spes & confidentia, opum amorem patriæ
charitas,

charitas, privatas utilitates ratio communis rei sup-
erabit.

Quanquam quid vetera Majorum nostrorum exempla repeto, cum præsentibus abundemus; vel quid ex levibus conjecturis æstimo prodigam populorum in usus publicos liberalitatem, dum consignata tam insigniter ipsorum munificentiæ argumenta suppetunt. Agite, Auditores, nam cur ego dubitem gentis nostræ studium & æmulationem ambitiosius prædicare? Agite, inquam, ex quo funestum fatalis belli flagrat incendium, quæm studiosos publicæ rei populos Gallia, eosdem quæm amantes sui Principis sibi gratulatur? Quibus enim verò impensis pacitum ac sumptibus ad arcendum hostem, ad alendos exercitus, ad tuendam regiæ familiæ majestatem? Cedo vel ætatem, vel sexum, vel conditionem, quæ non venerit in societatem publicæ beneficentiæ, & de suo contulisse plurimum in rem communem gloriari non possit? Da Proceres in Aulâ, Bellatores in castris, Magistratus in foro, mercatores in tabernis, artifices in officinâ, quos oneris sua pars non contingat? Quæm multi sunt, qui dignitatis onerosæ gradum adepti sine pretio serviunt, & non mercenariam, sed gratuitam operam collocant, nullius rei, præter laudem & gloriam, avari.

Est aliquis hodie qui pro communâ causâ se non habeat durius, non parcus vivat, non habitet modestius, in vestibus, in mensâ, in supellecili, in apparatu domestico plurima de luxu, de voluptate, de commodis, ipsâ de necessitate non subtrahat? Laudet Roma Fabricium suum, qui aurum vel argentum ad mensam non ferret. Quæm multos habet hæc civitas, quæm multos Aula Fabricios, quos fictilibus cœnare non piget, dum auream & argenteam supellecilem ad sublevandam rei Nummariae

penuriam ultrò ac volentes impendunt. An ergo levia fuerunt isthæc hæc tenus Galicæ rei subsidia? an profusæ privatorum opes tam liberaliter parem in futurum tempus, si res postulet, charitatem ac benevolentiam non præstent. Felix quidem populus, qui Principi nec ingrato, nec immemori fortunas suas commonet! Feliciorem audeo dicere Principem, qui tam amantem, tam prodigum sui suarumque rerum populum experiatur! Absolvamus, Auditores, & quantum in religione suâ ac pietate subsidii habeat Gallia vel ad recuperandam, vel ad tuendam nominis sui gloriam, paucis demonstremus.

III. P A R S.

Nihil tam incentivum sui est, Auditores, nihil quod æmulationi tam obnoxium esse soleat, quam gloria. Enimvero habet illa nescio quid, quod perstringit oculos, & ambitiosos naturâ suâ animos illicit. Hinc cùm illud semper fuerit singulare veluti Gallorum fatum, ut dignitate nominis ac splendore reliquis in orbe toto nationibus facile præcelerent; nulla gens extitisse visa est, quæ aut acrieres aut constantiores hostes habuerit. Verum quid æmulatione suâ plerumque promoverunt; nisi ut novam amplioris gloriæ segetem afferrent; aut si offusis aliquando tenebris obscurare tantisper nostri nominis gloriam visi sunt, nativa Galicæ gentis pietas & constans amor Religionis obductam brevi depulit caliginem, & pristinum lucis splendorem restituit.

Eò venerat ille Galici nominis splendor regnante Philippo Augusto, ut capere deinceps incrementum posse non videretur; adeo metuendam hostibus suis Galliam Rex fortissimus fecerat! Pulsus ultra Garumnam longius, & in reducto conclusus terrarum angulo vetus ac pereennis Gallorum æmula-

æmulator Anglus, nec revellere cancellos, nec prætergredi limites, quos posuerat parta de ipso multis in locis victoria, confidebat. Tamen qui Philippo successerat Ludovicus VIII. paternæ virtutis ac gloriæ hæres dignissimus novum regno decus, novam felicissimi regiminis admirationem cœperat conciliare. Cùm heu! breves populorum deliciæ, Ludovicus in primo ætatis succisus flore filium impuberem Ludovicum IX. sub piâ matris tutelâ reliquit.

Etsi autem Blancæ nihil deerat ab iis virtutibus, quæ conciliant regnis auctoritatem & gratiam: tamen Galliæ Proceres iniquius passi sœminæ imperium, quasi contra fas & leges nere Lilia videbentur; dum unusquisque ambitionis servit & moderandi regni jus sibi arrogat, ad eas infeliciem Galliam angustias adduxerant, ut penè veniret hostis in ludibrium, in ruinam certè minimè dubiam inclinaret. Verùm pietatis in gremio & Religionis in sinu educatus Ludovicus IX. magnum laboranti Galliæ subsidium præparabat. Is enim, quem Regina Blanca, frendente ne quicquam Magnatum æmulatione, salubribus ad bene piéque regnandum documentis informaverat, vix habenas imperii cœpit moderari, cùm Gallia desit esse, quod erat; aut potius pristinum, quem per tenebricosa quædam tempora videbatur amisisse, splendorem resumpsit. Pulsus, domitusque rursum Anglus, qui pueritiam Regis & procerum abusus discordiâ se se exerat: extincta Albigensium Hæresis, quæ regni fines ultimos infecerat: compressa ac pacata Optimatum æmulatio, quæ civiles intra ipsa Galliæ viscera, & bello quovis extero perniciose magis discordias suscitârat. Denique compositis ubique rebus omnibus tantam eximia Regis optimi sanctissimique pietas ac religio auctoritatem, reverentiam, admirationem orbi Gallico concitavit, ut securus deinceps

ceps tam à domesticis quām ab exteris hostibus
Ludovicus metuenda terris Orientalibus Lilia de-
portaret.

Non est ea Galliæ nostræ conditio, quantum
vis graves sortis adversæ casus pertulerit, Auditores,
vel ut exciderit penitus ab eâ gloriâ, quam res olim
fortiter felicitérque gestæ pepererant, vel ut hosti-
bus suis parum hodiéque reverenda videatur. Sen-
serunt ipsi nuper non abesse ab iis mares animos, à
quibus fortuna recederet; & quod vix nobis ipsi
anderemus gratulari, hoc ipsum sentire de Gallis &
profiteri non dubitant. At si, quod inficiari non
est animus, perpetuæ tempestates ac procellæ, qui-
bus Gallia jactatur, aliquas Gallico cœlo nubeculas
obduxerunt, spondet constans ac sincera Regis opti-
mæ pietas ac religio, ad futurum brevi amicum solem,
qui obsitam caliginem discutiat, & pristinæ lucis
vim ac fulgorem restituat. Deus ille, quem nos
colimus, Auditores, Exercituum arbiter, & mode-
rator eventuum, qui res prosperas pariter & ad-
versas eadem manu dividit: Deus ille vel amicos
interdum probat, & gloriæ illius, quam tribuerat
affatim, partem subtrahit aliquam, si fors, quos
sensit modestos in prosperis, eosdem in adversis
patientes approbet.

Revocate animo, Auditores, nam cur dulcissi-
mâ præteriorum temporum recordatione præsen-
tium acerbitatem mitigare quoquo modo, & con-
solari non liceat? Revocate, inquam, longam illam
aonorum seriem, per quos Gallia aut suavissimis
tranquillæ pacis, quam orbe toto fecerat, gaudie-
bat fructibus; aut perpetuam ex rebus bellicis
gloriæ segetem sibi videbat accrescere. Qualem
inter prosperos illos rerum omnium eventus vidi-
mus Ludovicum! Quales invicto ipsius animo par-
ta tam ex pace, quām ex bello felicitas & gloria
sensus

sensus instillabant! An insolescere latus in rebus, aut
victis hostibus insultare? an felices illos providen-
tiæ, fortitudinis, fortunæ suæ parvus simetipse
gratulari? an personantibus undique plaudentium
populorum præconiis permulceri plus æquo visus
est? Imò quis illo inter erecta passim gloriæ suæ
monumenta modestior? quis in audiendis pacis
conditionibus paratiōr? quis in coercendo, labo-
rantis orbis in gratiam, victoriarum cursu tempe-
rantior extitit? Arbiter olim Europæ totius quem
cupidiūs ambivit auctoritatis suæ atque potentia
fructum, quam ut pietatis studium ubique accen-
deret; Galliam suam Hæresum monstros purgaret;
avitum Religionis veræ cultum aut restituueret, aut
ampliaret; Religionem ipsam in longinquas orbis
reduci plagas propagaret?

Tu, qui penitissimos cordis humani sensus
nosti, & altissimas mentium cogitationes scrutaris
esto mihi testis, ô Deus, qualem ipse felicissimos
inter rerum prosperarum exitus religiosissimum
Principem persenseris? Cùm potentissimas conju-
ratæ in Galliam Europæ copias Ludovici virtute
contereres; cùm multiplicares ipsi victorias, cu-
mulares triumphos, palmas ac laureas aggereres;
cùm augustam ipsius familiam numerosissimâ so-
bile fecundares; cùm alterum è Nepotibus flo-
rentissimo Imperio Regem præficeres; cùm eun-
dem optatissimis Pronepotibus Proavum fortuna-
res; an oblitus sui est Ludovicus, aut tui? an be-
neficam ignoravit manum? an non reveritus illam
est, ut par erat, & suæ felicitatis pariter ac gloriæ
conciliatricem professus est?

Quoties vidisti illum prostratum ante aras sup-
pliciter, demissis modestè ac collacrymantibus ocu-
lis, supinis manibus, vultu ad pietatem composito
sinceras tibi referentem gratias, dum missis per

uni-

universam Galliam Literis populos beneficentiae tuae
admovebat; dum ædes sacræ tuis laudibus perso-
nabant; dum erepta vietiis hostibus trophyæ ad
perennem rei memoriam templorum tholis appen-
debantur.

Tibi visum est, ô Deus, felicem illum rerum
ex voto fluentium cursum interrumpere tantiisper;
subtraxiit nounihil ex illâ gloriâ, quam addidit
Gallicis vexillis victoria pepererat; an sensisti dis-
similem sui Ludovicum? an mutatus in contraria
invicti Regis animus est? an placidæ mentis æqua-
bilitas ex illâ tot eventuum inæqualitate vicissitudi-
nis quidpiam ac varietatis contraxit.

Cum pugnatum fuisse infeliciter, & assuetos
vincere suos exercitus potuisse vinci nuntiaretur;
cum luctuoso suavissimi Pronepotis funere pertur-
bari gaudia sua, & spem regni dulcissimam eripi
sibi cerneret: cum Augusto Nepoti gravissimas in-
ter tempestates ac procellas fluctuantem metueret;
cum præpostera fæviret annonæ sterilitas, & tristis-
simam ipsi Galliæ perniciem minaretur: an dolere
visus est præter modum Princeps religiosissimus?
an adversam de manu tuâ fortem tulit iniquiùs,
quam prosperam exceperat? an constantis obse-
quii erga te sui ipsum pœnituit? an ingratâ nego-
tiorum in mole de suo in Religionem studio quid-
quam remisit? an abusam male turbidis temporis-
bus & res novas molientem Hæresim minus fortiter
compescuit ac repressit?

Quid ultra poscis, ô Deus? Habes, quod vo-
lebas, tam patientem in adversis Ludovicum, quam
modestum in prosperis. Posueras illum jam dia
Principibus in solio constitutis præclarissimum he-
roicarum virtutum specimen, eundem hodie Chri-
stianæ pietatis ac constantiæ perfectissimum exem-
plar exhibuisti. Quid superest, nisi ut, quam Heroi
Gal.

Gallico tribueras olim gloriam, eandem Christia-
no Principi tuearis ac conserves? Agitur, parce,
si dico, ô Deus, agitur tui ipsius nominis gloria,
Ludovicus ut floreat, quem inter cæteros Christia-
ni orbis Principes acerrimum tuæ gloriæ vindicem
atque assertorem naclus es: qui sæpius professus
est palam, Religionis tuæ decus ac gloriam suâ
ipsius aut regni sui salute sibi esse chariora: qui 10ti
Galliæ pietatis ad exemplum atque incitamentum
prælucet: qui nusquam oblitus suæ dignitatis ac
majestatis visus est, nisi cum in præsentia tuâ abje-
ctus ultra ac depresso sacra tuæ charitatis atque
misericordiæ monimenta veneratur. Redeat ergo
fidelis constansque cœptorum ipsius comes Victo-
ria, quam hostes tui exulasse à nobis tam superbè
jactitant; redeat ubertas & abundantia, quam, tuâ
in primis curâ, Gallicus Populus suæ in Regem opti-
mum fidei ac charitatis mercedem sibi redonari po-
stulat: redeat splendidior illa Imperii hujus gloria,
pietatis ac religionis incremento tantopere profu-
tura. Denique quod unum beneficæ dexteræ
tuæ pretiosissimum munus est, redeat per te longa
pax, amica pax, quam frustra quæramus armis,
frustra, nisi tu illam unus Pacis largitor dede-
ris, votis omnibus appetamus.

UTRA

UTRA UTRI PRÆSTET
ELOQUENTIA,
 SACRA,
 AN FORENSIS.

ORATIO X.

Vastum habuit semper & plenum magnâ rerum
 ubertate campum, in quo feliciter decurreret,
 Eloquentia, cùm Sacra, tum Forensis, Illustris-
 simi Ecclesiæ Principes, Præsides Illustrissimi, Ampli-
 simi Senatores, Viri omnium Ordinum Ornatis-
 simi. Verùm in vario dicendi genere utra utri præ-
 stet, aut majorem adeptâ laudem ac gloriam videri
 debeat; neque memini disputari uspiciam curiosiùs,
 neque rem controversam penitus atque ambiguam
 definiri.

Expectatis hic fortè, Auditores, ut ego, si mi-
 nus pro facultate ingenii mei, quod sensi semper
 quām esset exiguum, saltem pro magno usu, &
 longā illius artis, quām proficeor, exercitatione
 hujus controversiæ judicem atque arbitrum me
 constituam. Neque hoc verò si tentare videar,
 quisquam è vobis mihi non indulgeat, quem con-
 tritum per tot annos, defunctumque multis labo-
 ribus persenisti. Nam quis in hac umbratili pa-
 læstrâ sudavit tamdiu vel alsi? quis in ludicris in-
 genii doctrinæque certaminibus plura stipendia
 meruit? quis è Rhetorum Collegio exacta jam in
 hoc